

Konferencja

Podole w XIX i XX wieku – wspólne dziedzictwo, odrębna pamięć

22–23 października 2026

Polska Akademia Umiejętności

Współorganizatorzy

- Komisja Wschodnioeuropejska PAU
- Instytut Historii UJ
- Wydział Historyczny Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim, Ukraina

Tematyka konferencji

Należące pierwotnie do Rusi Kijowskiej Podole, od XIV w. było związane z Wielkim Księstwem Litewskim oraz Królestwem Polskim. Po unii lubelskiej 1569 r. obie części Podola (województwa podolskie i braclawskie) znalazły się w obrębie Korony i trwały przy niej aż do rozbiorów Polski. Cztery stulecia historii zaowocowały wytworzeniem specyficznego dziedzictwa kulturowego i powstaniem wieloetnicznej tkanki społecznej tego regionu. Podole można nazwać pograniczem pograniczy. Zamieszkiwali je Rusini, Polacy, Litwini, Żydzi, Ormianie, Turcy, a po rozbiorach także Rosjanie. W XIX wieku na tych ziemiach dokonał się także proces formowania nowoczesnego narodu ukraińskiego. Wszystkie te społeczności pozostawiły po sobie pamiątki historyczne, zarówno materialne, jak i niematerialne. W XIX w. to wspólne dziedzictwo kulturowe i wielokulturowe społeczeństwo regionu znalazło się w zupełnie nowych realiach politycznych. Niewielka, zachodnia część Podola wraz z I rozbiorem Polski w 1772 r. weszła w skład Austrii, większa zaś wschodnia część regionu podczas II rozbioru Polski w 1793 r. znalazła się w granicach Imperium Rosyjskiego. W długim XIX stuleciu dawne pamiątki po czasach Rusi Kijowskiej i Rzeczypospolitej polsko-litewskiej stały się obiektem natchnień dla wielu artystów, poetów i pisarzy. Podole stało się scenografią dla wielu dzieł literackich i planem dla dzieł artystycznych, budując mit krainy romantycznej, o burzliwej, lecz urzekającej przeszłości i jeszcze piękniejszej przyrodzie, która dodawała uroku snutym wyobrażeniom. Równolegle przez kolejne dekady stulecia dokonywał się zwolna rozwój gospodarczy tych ziem (powstawanie cukrowni, fabryk, rozwój miast) i rozkwitał handel wraz z próbą zagospodarowania szlaków wodnych i wytyczaniem linii kolejowych. Udział w tych przedsięwzięciach mieli ziemianie i przemysłowcy różnego pochodzenia narodowego. Podział Podola, wytyczony wzdłuż rzeki Zbrucz, przetrwał także w dwudziestoleciu międzywojennym, tyle że gospodarzem tych ziem po traktacie ryskim 1921 r. zostały II Rzeczpospolita Polska (część województwa tarnopolskiego) i Rosja bolszewicka (pozostała część Podola), ale zakończenie II wojny światowej w 1945 r. przesądziło o skupieniu całości Podola w swych granicach przez Związek Sowiecki. Podole w czasach bolszewickich, a potem sowieckich

przeżyło fale motywowanych ideologicznie i ekonomicznie zniszczeń dawnego dziedzictwa regionu (rabunek i burzenie pałaców, demolowanie i desakralizacji świątyń, niszczenie dawnych folwarków, zastępowanie dawnej architektury miejskiej socrealistyczną, tworzenie kołchozów na wsi), jak i rekonstrukcją tkanki społecznej Podola („rozkułaczenie”, Wielki Głód, zesłanie Polaków do Kazachstanu, Wielki Terror, mordowanie inteligencji, wojenne i powojenne deportacje). O ile wiek XIX był jeszcze okresem koegzystencji różnych grup narodowościowych na badanym obszarze, to wiek XX stał się czasem konfliktów, burzenia wspólnego dziedzictwa, a także terroru. To co niegdyś było wspólne, ostatecznie zostało przypisane określonym środowiskom, społecznościom czy – ogólnie rzecz ujmując – całym narodom, z czym wiązała się potrzeba napisania historii regionu na nowo: dla jednych, ale bez drugich. Skutkiem zmian politycznych i społecznych wieku XIX i XX wytworzyły się zatem odrębne pamięci (narodowe, społeczne, kulturowe) o dawnym, wielokulturowym Podolu. Celem konferencji jest refleksja zarówno nad trwaniem i utratą pamiątek historycznych Podola, jak i pamięcią (indywidualną, jak i kreowaną zbiorową) przez byłych mieszkańców tego obszaru w wieku XIX i XX.

Organizatorzy konferencji wychodzą z założenia, że tylko dialog i próba zbliżenia spojrzeń na historię regionu może przynieść owoce w poznaniu niezwykle złożonej rzeczywistości historycznej Podola.

W ramach konferencji planowane są następujące węzłowe problemy historyczne:

1. Wspólne dziedzictwo materialne Podola i ich historia w XIX i XX wieku (pałace, dwory, świątynie różnych religii i wyznań, cmentarze, zabytki miejskie i wiejskie)
2. Wizerunki artystyczne i wyobrażenia literackie Podola kreowane w XIX i XX wieku (poematy i powieści historyczne, dzieła malarstwa, grafika, rzeźba)
3. Pamięć o Podolu (pamiętniki, dzienniki, wydawnictwa pamiątkowe, epistolografia, prace historyczne i etnograficzne, muzea i izby pamięci, istniejące i nieistniejące pomniki)

Planuje się organizację konferencji w trybie hybrydowym, by uczestnicy z Ukrainy mogli uczestniczyć zdalnie w obradach, które będą odbywać się w salach PAU.